

Kittel B., Lindner D., Brüggemann M., Zeller J. P., Hentschel G.

**SPRACHKONTAKT — SPRACHMISCHUNG — SPRACHWAHL —
SPRACHWECHSEL. EINE SPRACHSOZIOLOGISCHE UNTERSUCHUNG
DER WEIßRUSSISCH-RUSSISCH GEMISCHTEN REDE
«TRASJANKA» IN WEIßRUSSLAND**

Berlin; Bern; Bruxelles; New York; Oxford; Warszawa; Wien : Peter Lang, 2018. — 337 S.

Рецензована монографія, назву якої можна перекласти як «Мовний контакт — Мовне змішання — Вибір мови — Зміна мови. Соціолінгвістичне дослідження білорусько-російського змішаного мовлення («трасянки») в Білорусі», авторського колективу в складі Бернгарда Кіттеля, Діани Лінднер, Марка Брюггеманна, Яна-Патріка Целлера і Герда Гентшеля на сьогодні є одним з найповніших досліджень використання білорусько-російського змішаного мовлення (далі БРЗМ) в багатомовному суспільстві з погляду соціального позиціонування мовців, а також колективної національної ідентичності. Представлені в книзі результати дослідження — плід багаторічного дослідницького проекту¹ 2008–2014 рр., фінансово підтриманого добродійним фондом «Фольксваген» і виконаного в Університеті ім. Карла фон Оссецкі м. Ольденбурга (Німеччина). Автори монографії — визнані фахівці в галузі дослідження БРЗМ і мовних контактів, мовної політики, соціології, а також теорії колективної та індивідуальної ідентичності². Монографія належить

до спеціальних видань з досліджень БРЗМ, соціології мови, соціолінгвістики та мовних контактів.

У вступі подано опис сучасної мовної ситуації в Республіці Білорусь і пояснюється, чому пропонуване дослідження видається важливим у сьогоднішній лінгвістичній і соціологічній науці. Праця задумана таким чином, щоб «ще раз звернутися до дослідницької парадигми мовної соціології і знайти шлях, за допомогою якого може бути

ма: *Trasjanka und Suržyk — gemischte weißrussisch-russische und ukrainisch-russische Rede. Sprachlicher Inzest in Weißrussland und der Ukraine?* / Hentschel G., Taranenko O., Zaprudski S. (Hrsg.). — Frankfurt a. ; M., 2014. — 394 S.; Kittel B., Lindner D., Tesch Sv., Hentschel G. *Mixed language usage in Belarus : The sociostructural background of language choice* // *Intern. Journ. the Sociology of Language*. — 2010. — N 206. — P. 47–71; Hentschel G. *Die weißrussische «Trasjanka» und der ukrainische «Suržyk»: Grundlegende quantitativ-qualitative soziolinguistische Ähnlichkeiten und Unterschiede* // *Deutsche Beiträge zum 16. Internationalen Slavistenkongress (Belgrad, 2018)*. — Wiesbaden, 2018. — S. 127–138; Kittel B., Lindner D. *Der soziale Hintergrund von Sprachwahlen in Belarus : Eine sprachsoziologische Analyse der «gemischten Rede»* // *Kölner Ztschr für Soziologie und Sozialpsychologie*. — 2011. — N 63 (4). — S. 623–647; Brüggemann M. *Die weißrussische und die russische Sprache in ihrem Verhältnis zur weißrussischen Gesellschaft und Nation : Ideologisch-programmatische Standpunkte politischer Akteure und Intellektueller 1994–2010*. — Oldenburg, 2014.

¹ Повна назва проекту — «“Трасянка” в Білорусі — “змішаний варіант” як продукт білорусько-російських мовних контактів: мовне структурування, соціологічні механізми ідентифікації і соціоекономіка мови».

² Досить повні бібліографічні дані можна знайти на сайті Ольденбурзької групи: <https://uol.de/trasjanka/publikationen-die-trasjanka-in-weissrussland/>. Крім того, більшість текстів є у вільному доступі на сторінках авторів на платформах Academia.edu і ResearchGate. Див. також, зокре-

вивчений зв'язок між використанням мови, соціальним позиціонуванням і колективною ідентичністю» (с. 14).

Автори констатують, що сучасна мовна ситуація в Білорусі має тенденцію розвиватися в невідгданому для білоруської мови напрямі — у бік зміцнення позицій російської мови, незважаючи на те що обидві мови де-юре є рівноправними державними мовами. Названо причини такого нерівного розподілу в уживанні мов: упродовж тривалого часу протягом своєї історії білоруські території перебували в так званому осцилографічному русі між сусідніми державами — Польщею і царською Росією, пізніше Російською Федерацією. Геополітичні факти минулого століття, насамперед існування Білорусі у формі радянської республіки і потужна русифікація, діяли таким чином, що володіння російською мовою, як відзначають автори, стало важливим фактором в індивідуальному позиціонуванні в білоруському радянському суспільстві. Сьогодні російська мова домінує, безсумнівно, в суспільній сфері, а ще більше — в особистій і сімейній комунікації, оскільки там переважає в основному російськомовний медійний простір. Білоруськомовні теле- і радіо-програми транслюються часто не з Білорусі, а з-за кордону (з Польщі й Чехії) і розраховані головним чином на опозиційно налаштовану аудиторію (с. 15).

Внутрішня міграція сільського населення до міст у 60-і роки ХХ ст. сприяла розвитку й поширенню змішаного мовлення. Незважаючи на це, БРЗМ тривалий час не було об'єктом лінгвістичного аналізу, і лише в 90-і роки минулого століття Г. Цихун і Н. Мечковська ввели це поняття в коло тем білоруської лінгвістики. Багато хто з білоруських мовознавців³ розглядає

³ У монографії подано добірку негативних висловлень щодо «трасянки»: так, Н. Мечковська розглядає БРЗМ як «глухий кут гібридного мовлення» (*Мечковская Н.* Типы трасянки в зависимости от генезиса белорусско-русских идиолектов (ареальные факторы и языковая биография человека) // *Мова — Літаратура — Культура* : Матеріали V Міжнар. навук. канф. (да 80-годдзя прафесара Л. М. Шакуна). — Мінск, 2007. — С. 39–45), Г. Цихун вважає, що «культування трасянки — це свого роду параліч лінгвістичної активності особистості»

БРЗМ як загрозу для обох державних мов, але насамперед для літературної білоруської мови. У цьому зв'язку необхідно наголосити, що автори розглядають монографію свідомо використовують нейтральний термін «БРЗМ» (змішане мовлення), щоб позбавитися негативної конотації назви «трасянка».

БРЗМ трактується в книзі як мовний феномен (с. 17), у супереч традиційним підходам багатьох лінгвістів, які заперечують будь-яку системність у «трасянці» й відносять її виключно до рівня *parole*. Тим самим автори ставлять БРЗМ в один ряд зі стандартними російською та білоруською мовами.

Основна мета авторів дослідження — проаналізувати роль БРЗМ у білоруському суспільстві та його функції в певних ситуаціях, поширення і суспільна оцінка цього мовного феномену. БРЗМ, російська й білоруська мови аналізуються за однаковими критеріями: 1) наскільки поширені в Білорусі російська та білоруська мови і БРЗМ?; 2) чи може використання того чи іншого мовного коду бути пояснене впливом різних соціальних чинників?; 3) які індивідуальні причини лежать в основі вибору того чи іншого коду?

Монографія складається з двох частин. Перша, більша, частина у свою чергу містить вступ та кілька розділів про основні поняття і теорії вибору мови та мовних змін. Тут визначаються концептуальні рамки підходів у галузях соціології, соціолінгвістики та теорії мовних контактів, якими автори оперують у своєму дослідженні. У цих розділах вони диференціюють названі сфери дослідження, щоб потім зв'язати їх воедино у своїх висновках.

Перший розділ присвячений вступу в методику аналізу мовної поведінки. У центрі уваги перебуває соціологічна пояснювальна модель, яка досліджує мовну поведінку в контексті факторів соціального впливу. Описуються також інші моделі соціомовних підходів в основних своїх положеннях, де особливо виділяється пояснювальна соціологічна

(*Cychun H.* Creolic variety of the Belarussian language (trasyanka) // *Acta universitatis Lodzensis : Folia linguistica*. — 1998. — N 38. — P. 3–10), а А. Міхневич констатує, що «трасянка є згубним результатом поганого володіння своєю рідною мовою та іншими мовами» (с. 18).

модель Г. Ессера.

Другий розділ присвячений релевантним для дослідження уточненням понять мовної поведінки, мовної спільноти та мовної політики.

У третьому розділі мовна поведінка пояснюється впливом факторів значущості. Як визначальні чинники тут ідентифікуються й дискутуються економічна та символічна значущості того чи іншого мовного коду. Підхід П. Бордье з його чотирма типами значущостей (символічна, культурна, соціальна та економічна) служить теоретичним відправним пунктом трактування мовної поведінки. У висновковій частині пояснюється, який вплив має мова на ідентичність мовця. Виходячи з цього описуються теоретичні наслідки мовної поведінки окремих мовців для мовного структурування суспільства в цілому. Мовна поведінка в багатомовному суспільстві може бути, згідно з авторами, похідною а) від економічної значущості певного коду в контексті наявної мовної політики, б) від економічної значущості коду з погляду його престижності, в) від мовної політики в контексті символічної цінності того чи іншого коду (с. 100).

Четвертий розділ подає ґрунтовний і компактний огляд історичного минулого білоруських територій від Великого князівства Литовського, польсько-литовської держави, яка виникла в результаті Люблінської унії 1569 р., до сучасної пострадянської Білорусі. Особливу увагу в цьому огляді автори звертають на проблематику розвитку національної самосвідомості та мовну ситуацію в регіоні.

Друга частина монографії — це вже емпірична частина, яка починається з опису формування та поширення БРЗМ з погляду соціоекономічного контексту. П'ятий розділ являє собою основну аналітичну частину дослідження й виконує функцію зв'язку між теоретичними і дидактичними засадами дослідження та аналізом анкет. Як визначальна передумова для появи БРЗМ приймається той факт, що білоруськомовне населення цілеспрямовано користувалося БРЗМ у своєму мовленнєвому контакті з російськомовними особами, а пізніше також і між собою. У подальшому змішаний код почав використовуватися в приватному житті населення, а після передання його поколінню дітей настало вже значне поширення «трасянки», яке сьогодні спо-

стерігається в Білорусі (с. 143). Далі в розділі представлено загалом тринадцять дослідницьких гіпотез, які розподілені в різні дослідницькі класи (такі, як фактичне використання мови, мовна установка, ціннісна та ідентичнісна значущість кодів). З цими дослідницькими класами в анкетах, розробленими авторами для опитування носіїв різних мовних кодів у Білорусі, кореспондують певні питання, які відповідно класифіковані і включені до аналізу. На наш погляд, дуже позитивним у дослідженні є те, що аналіз проводиться на добре продуманій теоретичній основі, яка достатньо виразно простежується в концепті анкет-питальників, самих питань і червоною ниткою проходить у наступних розділах.

Шостий розділ починається з детального опису побудови дослідження, анкет-питальників і цілей інтерв'ю. Крім того, виходячи зі сформульованих раніше гіпотез була представлена методика аналізу даних і відзначена наявність деяких проблем, пов'язаних з опитуваннями. Було обрано комбінацію кількісних і якісних інтерв'ю, щоб таким чином ґрунтовно перевірити всі тринадцять гіпотез. Метою кількісних опитувань були сім білоруських міст різної величини з трьох діалектних зон (Мінськ, Слонім, Шарковщина, Сморгонь, Хотимськ, Олександрський і Рогачов), вибір яких був зумовлений мовознавчими і соціологічними критеріями. Прикордонні з Польщею й Литвою регіони, а також південно-західні прикордонні з Україною території були виключені з дослідження (с. 162). Усього було опитано 1400 жителів Білорусі, тобто по 200 осіб у кожному місті. Вибірка є результатом квот і випадкових величин. Квотою обрано збалансоване змішання різних поколінь, у нашому випадку — трьох поколінь, народжених між 1944 і 1994 рр. Випадковою величиною слугують 200 адрес у кожному місті, які були вибрані за методикою Random-Route-Method, а додаткова вибірка респондентів з однієї сім'ї — способом Kish-Selection-Grid (у німецькій соціології це називається також «Schwedenschlüssel»). Опитування було проведено в серпні 2008 р. російською мовою в респондентів у формі анкети Paper-Pencil (тобто респонденти заповнювали видані їм паперові питальники), яка складається з 37 питань. Мовна поведінка в селах не була об'єктом

дослідження. Додаткове квалітативне опитування робилося на підставі згаданого вище квантитативного опитування. З 1400 опитаних були обрані ті, хто зазначив в анкеті, що використовує в повсякденному житті БРЗМ і готовий брати участь у подальших опитуваннях. У переважно російськомовному Мінську також повторно звернулися до тих респондентів, які вказали, що використовують російську мову з деякими білоруськими словами (с. 173). Таким чином, у цілому в усіх містах студенти, що вивчають мовознавство в Білоруському державному університеті, у період між серпнем 2009 і серпнем 2010 рр. узяли й записали 15 спрямованих квалітативних інтерв'ю з наративною частиною. Ці інтерв'ю були відібрані зі 105 опитувань тривалістю між 30 і 120 хвилинами. Квалітативні анкети служили насамперед для вивчення поширення БРЗМ у білоруських містах, у соціологічному аналізі враховувалися такі соціоекономічні фактори впливу, як стать, вік, освіта, місце проживання, віросповідання й національність. Крім того, ця частина дослідження служить для аналізу взаємодії колективної ідентичності та індивідуальної поведінки. Формування гіпотез було основною метою оброблення даних опитувань: необхідно було перевірити відмінності між початковою сільською й подальшою міською мовною поведінкою респондентів і перебігом їхньої мовної соціалізації. З цим пов'язане запитання: «Де Ви провели своє дитинство (або більшу його частину), де Ви виростили?». У додатку до монографії наведено анкети як у російськомовному оригінальному вигляді, так і в німецькому перекладі. Особливо слід відзначити, що автори строго дотримувалися обраної методики на кожному етапі дослідження. Отже, воно може бути успішно розширене і продовжене.

У сьомому розділі праці представлено одержані дані, які ілюструють ступінь поширення БРЗМ у Білорусі. Єдине побажання до авторів — варто було б відзначити, в рамках якої програми проведено статистичний аналіз. Однак це жодним чином не впливає на прозорість інтерпретованих у цьому розділі результатів. Як уже зазначалося, БРЗМ включено в дослідженні до списку рідних, перших мов, поряд з російською та білоруською мовами. Це важливо для цілей аналізу, оскільки перепис

2009 р. показує тільки дані стосовно російської та білоруської мов. Називання білоруської рідною мовою жодним чином не відповідає обов'язково тому, що респондент використовує її регулярно як мову повсякденної комунікації або що білоруська мова була для нього першою мовою соціалізації в ранньому дитинстві. Однак якби респонденти мали можливість назвати БРЗМ рідною мовою, то багато хто з них цю можливість використав би, і це можна припустити з великою імовірністю. Дані з анкет питальників підтверджують цю гіпотезу. Приблизно одна третина опитаних (462 з 1424) указують на БРЗМ як на рідну мову, хоча тут спостерігається залежність, пов'язана з поколінням респондентів: старші учасники опитування виявляють тенденцію до частішого використання БРЗМ і білоруської мови й значно менш схильні до вживання російської мови. Чим молодше покоління, тим більше воно тяжіє до використання російської мови. Також стає помітною маргінальна роль білоруської мови, навіть у старших поколінь. Респонденти, які походять із села, але переїхали до міста, значно частіше обирають російську мову як основну. Крім того, з'ясувалося: люди з міста (але не з великого!) у виборі коду виявляють себе «найгнучкішими» респондентами, що автори пояснюють «мобільністю в обох напрямках» (с. 200). Ці результати представлені в наочній формі з допомогою лінійних діаграм (с. 199–202), що полегшує читачеві їх сприйняття.

На наступному етапі роботи автори не дотримуються в анкетах одиничного найменування використовуваного мовного коду, а розширюють функціональний радіус БРЗМ. Так, поряд з білоруським, російським і БРЗМ використовуються комбінації з трьох кодів: російський + білоруський, російський + БРЗМ, білоруський + БРЗМ і комбінація з усіх трьох кодів. Це, безперечно, дуже вдале методичне допущення авторів, яке значно краще відбиває природу мовної поведінки в білоруській ситуації, ніж використання тільки трійкової системи кодів.

На першому плані у виборі мови стоять соціальні фактори впливу, тому вік, стать, освіта, віросповідання, величина рідного населеного пункту, так само, як і величина фактичного місця проживання, відіграють важливу роль. Використання мов або їхніх комбінацій

досліджується в різних контекстах: у сім'ї, в дружньому колі або серед знайомих, у публічному просторі. Мається на увазі, що між змінними віку і статі є залежність, тому в розрахунок додається змінна взаємодії (с. 195). За допомогою таблиць і стовпчастих діаграм (с. 207–224 та ін.), показники яких можна наочно порівняти, читач отримує огляд аналізованої проблематики — наприклад, вплив віку або освіти на вибір мови в певному контексті чи оточенні.

У цьому детальному аналізі БРЗМ та інших використовуваних кодів (зі згаданим уже розширеним переліком використовуваних мов або їхніх комбінацій) стає ясно, що передусім вік становить ту змінну, яка найбільше впливає на вибір коду, однак з різними поправками на комунікативний контекст або оточення. Сім'я є тим місцем, де наймолодше покоління значно рідше використовує БРЗМ (показник 0,12) порівняно з найстаршим поколінням (0,28) (с. 208). Використання ж російської мови в сім'ї майже не залежить від віку й тримається в усіх трьох поколіннях на одній позначці (0,12–0,13). Наявність вищої освіти при спілкуванні в сімейному колі прогнозовано зменшує ймовірність вибору «трасянки», але разом з тим, що несподівано, радикально не збільшує, згідно з дослідженням, частки використання російської мови. Дивно, що використання російської мови в сім'ї у людей з неповною середньою й вищою освітою перебуває приблизно на одному рівні (0,18–0,19) і в півтора раза перевищує цей показник у респондентів із середньою, середньою спеціальною та спеціальною освітою, що, на наш погляд, пояснюється широкою представленістю в середніх спеціальних навчальних закладах учнів з провінції. Радикальна відмінність у використанні російської мови як основного коду спостерігається тільки за ознакою місця народження та фактичного місця проживання: в обох випадках ймовірність вибору російської мови в 2–9 разів більша в тих, хто народився або живе у великому місті.

Значно зростає ймовірність того, що в дружньому колі або серед знайомих російська мова використовуватиметься в першу чергу, особливо наймолодшим поколінням, тоді як ймовірність уживання БРЗМ, навпаки, зменшується. Така ж тенденція у виборі мови характерна для осіб з вищою освітою — на відміну від сімейної мови, у колі знайомих цей

фактор відіграє важливу роль. Найбільша відмінність спостерігається у виборі мови в осіб з малих / середніх населених пунктів і великих міст. Жителі останніх у 5–6 разів частіше користуються російською мовою в колі друзів і знайомих.

Вибір мови в публічному спілкуванні повторює цю тенденцію: БРЗМ відступає на другий план майже за всіма показниками, а російська мова займає провідне місце в конкуренції з усіма іншими варіантами вибору мови. Виняток становить тільки коло людей з неповною вищою освітою, де ймовірність того, що буде обрано російську мову, майже в два рази менша порівняно з БРЗМ.

Комунікативний контекст взаємодії в складний спосіб з названими соціодемографічними факторами. Автори відзначають, що «відношення між російською мовою і БРЗМ, найпоширенішими кодами в країні, в основі своїй диглосні — з російською мовою як Н-варіантом (більш престижним і офіційним мовним кодом) і БРЗМ як L-варіантом» (неофіційним і характерним для неформальної комунікації засобом спілкування), але при цьому не спостерігається строгого диглосного розподілу цих кодів (с. 226). У дослідженні констатується, що роль білоруської мови, як і очікувалося, маргінальна в будь-якому контексті — незалежно від освіти, віку, походження і статі, при цьому підтверджується провідна роль російської мови і БРЗМ. Змішання мов, виходячи з даних дослідження, як мінімум, у провінції не просто частотне, а є майже нормою. Більшість опитаних використовує у своєму мовленні елементи всіх згаданих мов. Відповідно значення БРЗМ для білоруської мовної ситуації «можливо, необхідно ще більше підвищити і більш різнобічно оцінити, ніж це передбачалося раніше, це значення в багатьох проаналізованих позиціях переважає значення російської мови» (с. 230). Незважаючи на це, російська мова була названа більш ніж половиною опитаних як основна використовувана мова, причому ймовірність вибору російської мови в молодого покоління вища, ніж у більш літніх людей (ця різниця, в свою чергу, сильніше виявляється в жінок, ніж у чоловіків). Дуже велика роль російської мови в колі друзів і знайомих. З іншого боку, спілкування в сім'ї є тісно комунікативною ситуацією, де найменше розмовляють

по-російському, а БРЗМ тут простежується частіше.

Як уже зазначалося, ситуація в Білорусі часто трактується як диглосна: з БРЗМ у функції «приватного коду» і російською мовою як «публічним кодом», що лише частково відповідає дійсності: насправді розподіл кодів не настільки жорсткий, і автори звертають на це увагу читача (с. 230).

У восьмому розділі протиставляються два погляди на значущість мов для мовця. З одного боку, автори розглядають економічну значущість мови, тобто її відносну цінність у ланцюжку ціна — вигода, а з другого боку, — символічну значущість мови (роль мови в самосприйнятті і в ідентичності мовця). Для того щоб оцінити економічну значущість мови, було взято за основу оцінну методику Q-показника (за А. де Свааном, значущість мови вимірюється за її комунікативним потенціалом і ступенем поширення). Природно, при розрахунках необхідно брати до уваги, що білоруська і російська мови можуть виступати як компоненти БРЗМ і тим самим використання мови має розглядатися з точки зору мультимовного контексту. Оскільки А. де Сваан при розрахунку Q-показника розглядає великі мовні спільноти й не близькоспоріднені мови, його методика має бути відповідно адаптована: у дослідження введено фактор значущості мови, який залежить від частоти використання трьох мов та їхніх комбінацій в індивідуальному комунікативному полі. Найбільший показник значущості — у БРЗМ, потім іде російська й, нарешті, білоруська мова, що відповідає отриманим даним про реальне використання мов. Цей факт суперечить давно відомій думці білоруських мовознавців та культурної еліти країни, що БРЗМ — це шкідливе й негативне явище в білоруській мовній реальності. У результаті БРЗМ становить найбільшу комунікативну цінність, а білоруська мова — найменшу. По-іншому, однак, оцінюється символічна значущість трьох розглянутих мов — там білоруська мова посідає значно вище місце.

У восьмому розділі автори, виходячи з квалітативного опитування за ознаками ставлення до мови і мовної поведінки, виводять три типи ідентичностей користувача БРЗМ: 1) носії рефлексуючої ідентичності (нім. *reflektierte Identifizierer*); 2) «безконцептні» патрі-

оти (нім. *konzeptlose Patrioten*); 3) носії часткової ідентичності.

Для першого типу ідентичностей характерне чітко виражене національне почуття, що виявляється в здатності описати особливості білоруського менталітету, країни в цілому, культурні й ментальні особливості білорусів у порівнянні з сусідами. Носії цього типу ідентичностей позитивно ставляться до білоруської мови й оптимістичні щодо її майбутнього.

«Безконцептні патріоти», навпаки, не можуть чітко виділити і схарактеризувати феномен білоруської культури або білоруського менталітету, сформулювати їхні відмінності від культури й менталітету народів сусідніх країн. Ці люди вважають «трасянку» прийнятним типом національної мови й нерідко називають БРЗМ своєю рідною мовою.

І, нарешті, носії часткової ідентичності виробили або національно-етнічну, або культурну ідентичність, але не ці дві форми ідентичності разом. Вони можуть сприймати як рідний будь-який з трьох основних для Білорусі мовних кодів, по-різному ставитися до майбутнього білоруської мови. Деякі з них використовують БРЗМ як повсякденну мову комунікації (яку нерідко вважають білоруською мовою). У них мало знань про білоруський менталітет, культуру й традиції, але для більшості вони становлять безсумнівну національну цінність.

Ці типи ідентичностей пов'язані з трьома поколіннями і з політико-мовними підходами минулого. Респондентам, наприклад, ставили запитання, як вони ставляться до білоруської мови або до БРЗМ, чи існують специфічні білоруські звичаї, традиції, страви, свята і т. д., які є відмінною рисою білорусів. На основі відповідей і були класифіковані три узагальнені типи національної ідентичності в Білорусі. Якщо старше покоління можна віднести до типу «безконцептний патріот», то зі зменшенням віку респондентів зростає прихильність до білоруської ідентичності, тобто до першого або третього із зазначених типів ідентичностей.

Отже, можна констатувати, що концепція монографії та докладний опис застосовуваних методів дослідження і використовуваних теорій свідчать про великі зусилля, що їх доклали автори, використовуючи методично коректні принципи дослідження. У галузі ви-

вчення мовних контактів, мовної соціології і соціолінгвістики такий підхід нерідко важко послідовно витримувати протягом усього дослідження з огляду на багатогранність і гетерогенність об'єкта вивчення.

Розділи 1–3, у яких вводяться теоретичні рамки дослідження в галузі мовної соціології, соціолінгвістики та контактної лінгвістики, справді достатньо важкі для сприйняття. Читач стикається тут з безліччю імен і моделей, і незважаючи на те, що вони описані відносно зрозуміло, слід відзначити неймовірну тематичну щільність тексту. З одного боку, підготовлений читач отримує з представленого тексту повну теоретичну міждисциплінарну картину розгляданого тематичного поля, яку складно знайти в такому компактному вигляді де-небудь ще. Але, з другого боку, на наш погляд, для привернення ширшого кола читачів було б раціонально дещо скоротити обсяг теоретичної частини на користь легшого сприйняття тексту. Це побажання стосується, звичайно, можливого другого (скороченого) видання

обговорюваної книги, оскільки тема дослідження має, крім вагомого теоретичного внеску в соціологію контактної лінгвістики, величезне прикладне значення для носіїв білоруського менталітету. Ще більшу вагу має прикладний аспект аналізованої тут проблематики з того погляду, що і в Україні існує багато в чому подібне до БРЗМ явище змішаного українсько-російського мовлення — так званий «суржик».

Віднесення БРЗМ до мовного рівня, звичайно, може викликати певну наукову конфронтацію з мовознавцями, особливо з багатьма білоруськими лінгвістами, однак ця дискусія, можливо, відкриє для білоруського мовознавства тему «трасянки» не в суб'єктивно-оцінному контексті, а в структурно-морфологічному, синтаксичному і текстологічному ракурсах.

У цілому, безсумнівно, монографія посяде вагоме місце в дослідженні білорусько-російського змішаного мовлення, у теорії змішання близькоспоріднених мов і в інтердисциплінарних дослідженнях слов'янських мов.

*А. ЗІНКЕВИЧ (Відень, Австрія),
М. К. ПРЕННЕР (Кельн, Німеччина)*